

**Ntucha Okwu Njirimee Dị Ka O Si Metuta Okwu Nne
Gwara Nwa Ya Na-Aga Be Di Qhụ**

Nke

IBEH, FLORENCE UJU

Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrịka na Eshia
Fakoliti Nke Aatị
MAHADUM NNAMDỊ AZIKIWE, OKA

Ụmịedemede

Nchọcha a bụ na ntucha okwu njirimee dika o si metuta agwa atọ okwu njirimee nwere n'orụ asụsụ nke bụ agwa nkwuputa ekwumekwu, agwa nke onụ na agwa adimire nsinekwumekwu. Mbunuche nchọcha a bụ iji agwa atọ ókwú njirimee nwere n'orụ asụsụ wee túlee okwu nne gwara nwa ya na-aga be di qhụ ma ighota ihe ókwú ókwú bu n'uche mgbe o na-ekwu okwu bụ nzikorita ozi. A gbasoro atutụ okwu njirimee nke John L. Austin (1962) tụtutara wee mee nchqchq a. Mgbe okwu na-ekwu okwu, o nwere ihe o bu n'uche o choro ka o gwa onụ nke q ga-eji xzq nzikqr[ta ozi d[mma wee mee. Onye amaghị ezikorita ozi na-etinye mgbagheri anya na nkafe n'ebe onụ nọ. Okwu njirimee wee buru ihe e weputara iji tuchaa okwu e kwuru okwu na etu o si metuta agwa onye kwuru okwu na onye o na-agwa. A chọputara na usoro njirimee niile ndi a putachara ihe n'usoro mkparitauka dika iji mejuputa ebunuche onye na-akpa nkata. Ntumanya okwu nwere ike ibu ntimiwu, aririo, nkwa, ajuju, ekele na izi ozi n'ebe onụ nọ. Na mmechi, o buru na ndi mmadu amuta etu e si eji okwu njirimee akparitauka, o ga-akwalite mmekorita na nghota n'etiti ndi na-asu asusu Igbo. Ozọ buru na amumamu a ga-aba uru n'odinihu makana o ga-abu ebe mgbakwasa ukwu nye ndi

ga-eme nchọcha n'ihe gbasaara isiokwu a iji weputa akụkụ okwu njirimee ndị ọzọ apụtaghị ihè na nchọcha a.

Mkpọlite

Ighota mbunuche onye na-ekwu okwu bụ ihe kacha mkpa n'usoro nzikọrịta ozi. Nzikọrịta ozi bụ ihe na-ewulite mmekọrịta site n'iweputa mputara echiche onye na-ekwu okwu ma mezie ka ya na nke ọnyụ dabaa. Ime ka nghota dị na nzikọrịta ozi na iji nghota dị na nzikọrịta ozi ahụ ruo ọrụ bụ ọrụ amụmamụ na asụsụ ndinorụ. Amụmamụ ndoko ahiriokwu dị iche na nke okwu njirimee.

Na mbụ, e kwewara amụmamụ asụsụ ụzọ abụọ, amụmamụ usoro okwu na amụmamụ mkpuru ụdaasụsụ. Usoro okwu a lebara anya na ndokọ mkpuruokwu na ahiriokwu. Amụmamụ mkpuru ụdaasụsụ lebara anya na ndoko mkpuru ụdaasụsụ. Ihe kpata na amụmamụ ndị a apụtaghị ihe bụ na Chomsky na ndị otu ya kwenyere na ihe ka mkpa n'asụsụ bụ onye nwe asụsụ ahụ ima asụsụ ya nke ọma maka ya ka e ji leghara amụmamụ asụsụ lebara anya na nghotaokwu na ndị ọzọ anya. Ihe butere nleghara anya e leghara amụmamụ nghota okwu bụ maka mgbagwojuanya ha nwetara na etu a ga-esi mụọ ya ka o wee doo anya. Ma e mechara ndị ọkammuta n'amụmamụ sayensị asụsụ hụrụ mkpa ọ dị iwe amụmamụ a dika otu ngalaba n'amụmamụ sayensị asụsụ. N'oge ahụ ka e webatara ya dị ka otu ngalaba n'ime amụmamụ ndị ọzọ e ji amụ sayensị asụsụ.

Amụmamụ nghotaokwu bụ ngalaba sayensị asụsụ na-amụ maka nghota mkpuruokwu na ahiriokwu. Mbah (2013) na ndị otu ya kpọrọ ya amumechiche. Amụmamụ nghotaokwu dị ka a kọwara bụ ihe siri ike nkowa. A hụta amụmamụ nghotaokwu n'asụsụ n'ụzọ abụọ. Nke mbụ bụ nke na-akọwa na tupu a mata ihe bụ echiche ihe ọbụla n'asụsụ, a ga-achọputa ihe ya bụ echiche na-arugara aka, ebe nke abụọ bụ nke na-akọwa na mputara ihe bụ ihe na-agbata mmadụ n'uche mgbe a kpọturu

ya bu ihe aha. A hutara echiche abuo n'ime atutu nrigara aka na nke atutu nsinuburu. Atutu nrigara aka nke Ogden na Richard tuputara na-akowa na echiche ihe bu ihe ihe ahụ na-arugara aka. Omuma atụ echiche 'nkita' bu udi anumamu nke okwu a na-arugara aka. Mana atutu a riri mperi makana ufodu ndi okammuta kwuru na o bughị okwu niile nwere ihe o na-arugara aka. Omuma atụ: ihunanya, ekele, nzuzu, mmā d.g.z. enweghi ihe ha na-arugara aka mana ha nwere echiche n'ebe okwu na onuu nọ.

N'aka nke ozo, atutu nsinechiche bu atutu nochiri atutu nrigara aka maka mperi ndi okammuta kwuru na oriri. Ihe atutu a bu nsinechiche na-akowa bu na mputara ihe bu ihe na-agbata mmadu n'uche mgbe a kpoturu ya bu ihe aha. Atutu a weghara mkpuruokwu ndi ahụ di ka 'ihunanya' nke atutu nrigara aka akowanwughị di ka ihe e nweghi ihe o na-arugara aka mana o nwere echiche n'uburu mmadu mgbe obula a kporo ya aha n'etiti okwu na onuu. N'agbanyeghi inye aka na ikowa otutu ihe atutu nrigara aka enweghi ike ikowa, atutu a rikwara mperi nke ya. Mperi o riri gunyere na mmadu abuo ma o bu karja anaghi enwe otu enyo nghota nye okwu obula. Ozo kwa, o nwere okwu ufodu n'enweghi enyo uche obula ndi mmadu na-aghota dika 'chi', mamiwota d.g.z. ndi nwere nghota mana o dighi mmadu abuo ma o bu karja na-enwe otu enyo nghota banyere ha. Ebe a na-agba mbo ichoputa uzo ka mma a ga-esi gbochie mperi atutu abuo ndi a bu atutu nrigara aka na atutu nsinaechiche riri ka ndi okammuta no kowaa na echiche mkpuruokwu na ahiriokwu nwere n'amumamu sayensi asusu adighi oke mkpa kama o bu ihe okwu bu n'uche na onodu o ji kwuo ya bu ihe ka mkpa. Di ka Iloene (2008) si kowaa na o bu akwukwo Austin a kporo "Ka E si Eji Mkpuruokwu Eme Ihe" na nke Searle biputara ka e si bido muba amumamu echiche di ka iyi kowaa nzikorita ozi. Nke a butere e ji webata atutu amumamu okwu njirimee. N'ebe a ka e si tuputa amumamu ozo na sayensi asusu oru ya bu ichoputa usoro na onodu e ji kwuo okwu na ububo nke a kporo asusu ndinoru.

Nchọcha a hido isi n'iji okwu njirimee nke Austin (1962) weputara maka agwa atọ n'orụ asụsụ bụ nkwaputa ekwumekwu, agwa nke ọnụ na agwa adimiire nsinekwumekwu wee tlee okwu nne gwara nwa ya na-aga be di ọhụrụ.

Nkwasị Okwu Okwu Njirimee

Okwu njirimee di ka Ndimele (2007) kowara bu nke Austin (1962) na Searle (1968) weputara. Na nkwa ya, okwu njirimee bu asusu e ji emeputa ihe nuru n'anya. O kwuru na na otu uzọ n'okpurukpu ọrụ okwu njirimee na-arụ bu itucha ọrụ okwu e kwuru ekwu na-arụ na agwa onye a gwara ya na nkata ha abuo na-akpara onwe ha.

Atutu okwu Njirimee nke Austin (1962) di ka Ogbulogu (2005) si kwaa bu atutu nke na-akwa ọrụ okwu e kwuru na-arụ na mgbawe agwa ndi na-akpa nkata na mwulite mmekorita di n'etiti ha. O kowara na o na-egosi ihe okwu bu n'uche na ihe o choro ka o mee n'ebe onu nọ. Di ka o kowara, mwere n'okwu njirimee bu na okwu obula e kwuru ekwu nwere ọrụ o na-arụ di ka onodu e ji kwuo ya si wee di.

Syal na Jindal (2013) kowara na e nwere agwa atọ n'okwu njirimee. Agwa atọ a gunyere; nkwaputa ma o bu ekwumekwu, agwa nke ọnụ na agwa adimiire nsinekwumekwu di ka Austin (1962) na Searle (1968) si tupa. N'ikwa agwa atọ ndi a di ka Ndimele (2007) si kwaa bu:

- a. Agwa nkwaputa ma o bu ekwumekwu: Nke a bu mgbekwu kwuputara ebumnuche ya ka onye o na-agwa nu olu ya.
- b. Agwa nke ọnụ ma o bu agwa njirimee: Nke a bu agwa nke onu na-atapia ekwumekwu okwu ma ghot a ihe a choro n'aka ya. Agwa a choro n'aka ya nwere ike ibu aririo, nkwa, ntimiwu, mmanya, ikpooku w.d.g. O bu nghota a ka o ga-eji mee ihe a turu anya n'aka ya.

- c. Adìmiire nsinekwumekwu: Nke a bụ agwa ebe ihe okwu kwuru na-adị ire n'agbanyeghi ma ọnụ o kwere ma ọ bụ na o kweghi. Ọ bụ ụdị agwa a ka a na-ahụta n'agbamakwukwọ, ilu di na nwunye, igu aha, itinye mmirichukwu, ikwọ aka n'isi, abụmọnu, ite mmanu nsọ na inye okwa di iche iche.

Ebe Austin (1971) kọwaputarala ụdị agwa atọ di iche iche a ga-eji meputa asusu, Cooper (1973) kowara ndiche di n'etiti okwu nkowazi na emereme di n'okwu e kwuru ekwu. Okwu nkowazi okwu e kwuru ekwu na-arụ ọrụ ikowa ihe ihe bu, ebe emereme okwu e kwuru ekwu na-agba mbọ ime ka ọnụ meputa agwa ndi ahụ di n'okwu e kwuru ekwu di ka ọndu e ji kwuo ya si di. Ka o sila di, Cooper (1973) kwenyere na okwu njirimee na-emeputa agwa ụfodu ma were nwayo na-akowakwa agwa ndi ahụ. Na nkwenye agwa ndi a, okwu njirimee na-emeputa ka Lyons (1977) jiri were ụdị ahiriokwu nke a kowaputa ya. Imaatụ: "Emee m gi onye isi nlekota umu akwukwo ibe gi" nke onye e mere ya ga na-emezi ihe okwu e kwuru kowara.

Amumamu Ndinoru

Amumamu ndinoru di ka a kowara bu ihe na-ahụ maka mputara di n'ime mkparita uka di ka ọndu siri di. Levison (2003) kowara amumamu ndinoru di ka ngalaba amumamu sayensi asusu ọrụ ya bu onye ji asusu eme ihe inwe ike iwere ahiriokwu e mere tinye ya n'ọndu ka mma n'okwu. Amumamu ndinoru na-akowa asusu di ka o si metuta onye na-asu ya tumadu otu a ga-esi kwuo okwu n'uzo ka mma n'ọndu anọ na ya na mputara okwu ha n'ebe ọnụ nọ.

Ndimele (2007) kowara na amumamu ndinoru na amumamu echiche yiri onwe ha n'ihia na ha abuo ji echiche eme ihe. Ihe di iche na ha abuo bu na amumamu ndinoru na atule akuku echiche ndi ahụ amumamu echiche emenwughị nke na-akowa na atutu amumamu echiche na-ele anya n'ihe ihe na-

arugara aka ma n'atutu amumamu ndinoru, a na-amu echiche site n'ihe ntuka metutara ndi na-asu na ndi na-akowa. Ozo bu na amumamu ndinoru na-atule ihe a ga-ekwu na otu a ga-esi kwuo ya n'ogbakọ ebe anọ na otu o ga-adi n'ebe onuu nọ. Ya bu na o bughị ihe okwu ga-ekwu n'ogbakọ ndi okenye ka o ga-ekwukwa n'ogbakọ umuaka.

Ka o sila di, amumamu ndinoru a nwere ebe ndi okammuta kowara o riri mperi. Di ka Horn (2000), na Horn (2005) siri kwuputa, amumamu ndinoru enweghi usoro iwu doro anya o na-agbaso di ka utasusu siri nwee. Ufodu kwuru na e kwesighi ikepu amumamu ndinoru icha na sayensi asusu na o kwesiri ka o di n'ime amumamu echiche. Ufodu sika na o kwesiri ka a muo amumamu echiche n'usoro sayensi asusu na o kwesighi ka e were onodu na-abanyeghi n'usoro asusu wee muo ya.

N'agbanyeghi mperi Horn (2000) na Horn (2005) tuputara maka amumamu ndinoru echiche di icha icha e tinyere na mkpuruokwu, ahiriokwu na okwu e kwuru nke a gbasoro usoro agwa nkwuputa, agwa nke onunu na adimire nsinekwumekwu nke emereme atutu okwu njirimee mekwara omumu amumamu ndinoru ka o di mkpa.

Atutu Nchocha

Atutu amumamu a gbadoro ukwu na ya bu atutu okwu njirimee nke Austin (1962) tuputara. Ihe atutu a na-akowa bu na e ji asusu emeputa uche okwu ma jiri ya na-eme ka iwu odinala di ire. E ji agwa ato di n'oru asusu di ka Austin kowara wee ruo oru n'isiokwu a. Agwa ato ndi ahụ bu:

- a. Agwa nkwuputa ekwumekwu
- b. Agwa nke onunu ma o bu agwa njirimee
- c. Agwa nke adimire nsinekwumekwu ma o bu nghota onunu

Ihe mere e jiri were isiokwu a bu na o bu ya ka e ji tuchaa okwu nne gwara nwa ya na-aga be di ohu iji hu ka agwa ndi ahụ si puta ihe n'isiokwu a.

Nkọwasị Ngwaorụ

N'amụmamụ a, a ga-eji atụtụ okwu njirimee wee tūlee okwu nne gwara nwa ya na-aga be di ọhụ. A ga-eji agba okwu njirimee nwere bụ agba nkwaputa, agba nke ọnụ nwa na agba nke adịmiire nsinekwumekwu were tuchaa okwu ndi ahụ nne gwara nwa ya na-aga be di ọhụ.

Iji agwa atọ atụtụ njirimee nke Austine (1962) wee tucha okwu nne gwara nwa ya na-aga be di ọhụ

A. Nne

	Agwa nkwaputa	Agwa ọnụ
i	“Nwa m, ugbo a i na-aga isoro nwoke abughị nwanne gi ma o bu nwanna gi gaa biri n'ulo ebe i bighibu na mbu iji bido ezinaulo nke gi ...”	I kwuputa nke bu eziokwu
ii	“I ma na o buru na-asị na nwaanyị nwere ike ino be nna ya anughị di maka ego nna ya na ihunanya nne na nna ya nwere ebe o no, na anyi ga-asị gi alula di ka anyi na gi noro...”	Ikwuputa nke bu eziokwu
iii	“Ma o dighi etu ahụ maka nwoke ga-ahapu nne na nna ya, nwaanyị ahapukwa nne na nna ya gaa ya na nwoke ebiri di ka di na nwunye”	Ikwuputa nke bu eziokwu
iv	“Ugbo a nwoke lūwagoro gi, o buzi ya nwe gi, i ga-anozị ka odibo ya, ya nwa n'onwe ya ga-anokwa ka odibo gi. Unu abuo buzi otu.	Ikwuputa nke bu eziokwu na ido aka na nti

ÉKWÉ JQNAL NKE NDỊ IGBO SCHOLARS FORUM,
NIGERIA. Volume 4 No 2, September, 2017

v	Di gi enwebeghi aku ka nna gi, Chukwu soro kwuo, unu ka ga-enwe aku nke unu. Ihe di mkpa bu ka ndu di. Anaghi ebu obi ala be di.	I do aka na nti na ngoz
vi	Otu isi dobe be gi na di gi ka o ga-adi maka na o bu nwaanyi na-emebe ezinaulo di mma.	Ndumodu
vii	Akpakwala ukpa ndi nne nwaanyi anaghi eleru di na umu ha anya	Ndumodu
viii	Gosi di gi nrube isi, ihunanya, na-ekwenye n'ihe o kwuru ka o wee hu obibi gi na ya n'anya. Nwaanyi inupuru di ya isi nas-ebute akpomaasi n'ebe di ya no.	Ndumodu
ix	"I ga na-akpachapuru di gi, umu Chineke ga-enye unu na umu odibo gi anya ka i were buru ezigbo nne..."	Ndumodu na ngozi
xi	"Kawa ahụ na-eme ka di gi nwee udo n'ime mmuo. O ga-eme ka unu toọ atọ ma hu onwe unu n'anya..."	Ndumodu na aririo
xii	"I ga na-esi nri n'oge ma na-esikwa ya nke oma..."	Inye ndumodu na iwu
xiii	"Nwaanyi na-eji ikike nwaanyi nwere ekpe di ya ikpe, na-acho ka di ya na-atu ya egwu di ka onye ji oku egwu egwu..."	Ndumodu na okwa
xiv	"Akpobatakwa ndi enyi gi maka obere nsogbu i kwesiri iji aka gi mezie. Onye na-eme otu a na-etinye onwe ya na nsogbu..."	Okwa di mkpa na iwu

**ÉKWÉ JQNAL NKE NDỊ IGBO SCHOLARS FORUM,
NIGERIA. Volume 4 No 2, September, 2017**

xv	“O nwee ebe edochaghị gị anya, i juo m ka m gwa gị ka i ga-esi mee ya ka o ghara ise okwu...”	Ndumodu
xvi	“Anwakwala anwa mewe oyi nwoke ozọ...”	Ido aka na nti
xvii	“I gbaa mbọ ihe niile ndi a o ga-adiri gị na ezinaulo gị mma ma nwekwaa obi uto na alumi na nwunye unu...”	Ngọzi
xviii	“Unu ga na-ekpeko ekpere onu na-eriko nri onu makana ezinaulo na-ekpeko ekpere onu na-anoko onu na ebi n’udo...”	Inye ndumodu

B. Ebe nne, nna na umunne di gi no

I	“I ga na-asopuru nne na nna di gi...”	Ntimiwu
Ii	“Umunne di gi sokwa alu gi di. Maka ya i ga na-asopuru ha...”	Ndumodu

Nchikota na Mmechi

Na njedebe amumamu a, odee mejuputara ebumnobi ya bu iweputa agwa okwu njirimee n’ederede a isiokwu ya bu iji okwu njirimee wee kowaputa okwu nne gwara nwa ya na-akwado ilu di ohuu. Odee weputara okwu ndi a ma hazie ha n’usoro agwa ato ahụ okwu njirimee nwere bu agwa nkwuputa, agwa onunu na agwa adimire nsinekwumekwu.

Mmekorita asusu n’obodo nke okwu njirimee na-eweta so akwalite ezi mmekorita mmadu na ibe ya n’obodo. Asusu njirimee ma o bu okwu emereme di ka e nwekwara ike ikpo ya na-enye aka igbochi mgbagheri anya, ogbaaghara na nsogbu nke nwere ike idaputa n’obodo.

Okwu na-eji nkwaru asụsụ njirimme ewulite mmụọ
onụ n'ime ka o gee ntị ma ghotā ihe a chorō ka ọ ghotā. Nke
a na-eweta ezi mmekọrịta n'etiti okwu na onụ.

Nrụmaka

- Mbah, B. B., Mbah, E. C., Ikeokwu, E. S., Okeke, C. O.,
Nweze, I. M., Ugwuona, C. N., Akaeze, C. M., Onu, J.
O., Eze, E. A., Prezi, G. O. na Odii (2013). *Igbo adị
Igbo-English, English dictionary of linguistics and
literary terms*. Enugu: University of Nigeria Press.
- Ndimele, O. M. (1998). *Semantics a frontiers of
communication*. Port Harcourt: University of Port
Harcourt Press.
- Ogbulogu. C. (2005). *Concepts in semantics*. Lagos: Sam
Iroanusi Publications.
- Cooper, O. (1973). *Philosophical and the nature of language*.
London: Longman Group.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Cambridge:
Harvard University Press.
- Austin, J. L. (1971). *Performative constatives: Readings in
philosophy of language*. Eaglewood Cliffs: prentice
Hall Inc.
- Iloene, G. O. (2008). Pragmatics. In Mbah, B. M. and Mbah, E.
E. (Eds.) *History of linguistics and communication*
(2008). Enugu: Paschal Communication.
- Livinson, S. C. (2003). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge
University Press.
- Syai, P. and Jindel, D. V. (2013). *An introduction to linguistics*.
Delhi: PHI Learning Private.
- Horn, L. (2000). From IF to IFF: Conditional perfection as
pragmatic strengthening". *Journal of pragmatics* 32,
289 – 326.

Horn (2005). “Implications” in Horn, L. and Ward, G. (Eds.).
The handbook of pragmatics. Oxford: Blackwell.

NKQWA OKWU NHQRO

Agwa adiimiire nsinekwumekwu -	Perlocutionary act
Agwa nke onunụ/agwa njirime -	Illocutionary act
Agwa nkwuputa ekwumekwu	-Locutionary act
Amumamụ echiche	-Semantics
Asusụ ndinorụ	-Pragmatics
Atutụ nrugara aka	-Referential theory
Atutụ nsinuburụ -	Mentalistic theory
Mwere -	Assumption
Okwu Emereme -	Performative
Okwu njirimee/Okwu emereme -	Speech act
Okwu nkowazị -	constative